

IV. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

УДК 373.11.33:502

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10975605>

Панасюра Г.С., Артеменко Р.Ю.

НЕСТАНДАРТНИЙ УРОК ГЕОГРАФІЇ: КЛАСИФІКАЦІЯ, МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ

Розглянута проблема теорії і практики нестандартних уроків при навчанні географії у школі. Розроблено підходи до класифікації нестандартних уроків різних авторів, наголошено на поступовому відході від використання терміну «нестандартні» в сучасній педагогіці, заміні його «інноваційними» та «інтерактивними» уроками. Здійснено короткий аналіз методики використання різних типів нестандартних уроків при навчанні географії відповідно до вікових характеристик учнів.

Ключові слова: нестандартний урок, педагогічна технологія, лекція, ділові ігри, урок-твір, урок-турнір, урок-подорож.

Постановка проблеми. Аналіз педагогічних джерел вказує на те, що останні десять років поняття нестандартного уроку поступово витісняється із педагогічного вжитку: на межі 2000-х років наукові роботи, присвячені саме нестандартним урокам, зустрічаються рідше, на відміну від інтерактивних форм та технологій, інноваційних уроків, неформальних уроків, хоча класифікація саме нестандартних уроків, на нашу думку, включає як першу так і другу форму роботи. Таким чином подальша розробка нестандартних уроків навчання географії, методик їх проведення в школі відповідно до вікових особливостей та змістового наповнення курсу має вивчатись і надалі.

Формулювання мети дослідження. Метою роботи є уточнення класифікаційних одиниць нестандартних уроків, розробка методичних основ використання нестандартних уроків географії у школі.

Виклад основного матеріалу. Виклики щодо системи освіти в Україні, продиктовані пандеміями та війною, змусили педагогічний загал мобільно змінювати навчальні практики, робити їх відповідними запитам дистанційного, змішаного формату навчання. Що, у свою чергу, актуалізувало питання форм та методів навчання, серед яких і нестандартні уроки, що з'явилися наприкінці 70-х років у освітній системі з метою підвищення загального інтересу учнів до занять. Перші визначення нестандартних уроків були досить простими і

© Панасюра Г.С., Артеменко Р.Ю., 2024.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License
Article Info: Received: December 20, 2023;
Final revision: March 18, 2024; Accepted: April 15, 2024.

абсолютно різними: «імпровізоване навчальне заняття, що має нетрадиційну структуру» (Н. Мойсеюк [7; 145]); «урок, структура і зміст якого має викликати інтерес учнів і сприяти їхньому оптимальному розвитку й вихованню» (О. Антипова, В. Паламарчук, Д. Рум'янцева [1; 65]); «урок, що не вкладається (повністю або частково) в межі виробленого дидактикою, на якому вчитель не дотримується чітких етапів навчального процесу, методів, традиційних видів роботи» (Л. Лухтай [4; 31]); «урок, що народжується завдяки нестандартній педагогічній теорії, вдумливому самоаналізу діяльності вчителя,...а найголовніше – завдяки відсутності штампів у педагогічній технології» (О. Митник і В. Шпак [6; 11]).

Таким чином у понятті «нестандартного уроку» різні науковці визначають різну суть – форму, структуру, вид діяльності, мету уроку тощо, що унеможлиблює наявність чіткої і єдиної класифікації нестандартних уроків. Вважаємо, що нестандартний урок активізує діяльність та формує високий рівень мотивації до вивчення предмета через використання новітніх інтерактивних технологій та передбачає повний відхід від традиційних форм роботи. Серед яких – викладання вчителем готової інформації під запис, запам'ятовування учнями.

Аналіз вказує на те, що класифікації нестандартних уроків є досить умовними, а різноманіття форм іноді навіть спірним, як то урок-молитва (зустрічається в С. Пальчевського), який, на нашу думку, не варто використовувати при викладанні шкільних навчальних предметів. Проте, характерними рисами таких уроків є нестандартна організація самого процесу і оцінювання, партнерська взаємодія між усіма учасниками навчально-виховного процесу, високий рівень творчості; колективні, групові та самостійні форми роботи та зміна ролі вчителя, який з «рупора» знань перетворюється на радника, організатора, тренера, постановника.

Досить розповсюдженою є класифікація нестандартних уроків відповідно педагогічних технологій, яка включає п'ять підгруп – інформаційно-комунікативні, ігрові, дослідницькі та психотренінги, як у авторів Г. Кондратенко, О. Рідкоус. Ця класифікація є більш конкретизованою і дозволяє педагогам швидко зорієнтуватись у виборі форми та ефективно організувати навчальний процес з використанням нетрадиційних уроків.

Вищеозначене вказує на те, що єдиної класифікації, яка задовільнить педагогічний загал не може існувати, оскільки нетрадиційні форми роботи є складовими інноваційних, неформатних, а з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій ще більше використовуються та оновлюються новими формами поєднань, як то віртуальні подорожі, он-лайн вікторини, відкриті лекції тощо.

Класифікацію нестандартних уроків різних авторів подано у таблиці 1

Таблиця 1

Класифікації нестандартних уроків сучасних науковців

№	Автор та його підхід до класифікації	Основні класифікаційні одиниці нестандартних уроків
1	І. Підласий [9; 287] виділяє 36 видів нестандартних уроків, що включають поза-шкільні та позаурочні форми роботи	Ділові ігри, уроки-змагання, театралізовані уроки, уроки взаємонавчання, уроки творчості, уроки-заліки, бінарні уроки, інтегровані уроки, уроки-узагальнення, уроки-суди, уроки-діалоги, уроки-конференції, уроки-семінари, уроки-екскурсії тощо
2	В. Щеньов [10; 33] класифікує з дотриманням технологій традиційного уроку	Уроки контролю знань, умінь, навичок – інтелектуальні конкурси, захисти проєктів; уроки формування нових знань – уроки-лекції, уроки-конференції
3	І. Дичківська [3; 152] поєднує нетрадиційний аспект з інноваційним	Уроки-ігри, уроки-презентації, урок-номенклатура, уроки ввічливості, урок-прогулянка, урок-сходження, урок-діалог,
4	С. Пальчевський [8] пропонує поділ на 10 груп	- уроки рольової та ділової гри (суд, слідство); - театралізовані уроки (драма, спектакль); - уроки-змагання (вікторина, турнір); - уроки широкомасштабного огляду знань (панорама, подорож); - урок творчого пошуку (розвідка, експедиція); - урок комунікативної спрямованості (диспут, діалог, урок філософії серця, урок-мрія); - уроки-звіти (захист творчих робіт, залік); - уроки наслідування форм роботи у ВНЗ (лекція, семінар, конференція); - інтегровані (народної творчості, краси, мудрості); - міжпредметні уроки
5	Г. Кондратенко, О. Рідкоус [4; 95] класифікують за педагогічними технологіями	Інформаційно-комунікативні технології (лекція, семінар, твір тощо); ігрові (змагання, рольові ігри, драматизації); дослідницькі (конференції, репортаж, урок-протиріччя, урок-парадокс, пошук); інтерактивні технології (кооперативне навчання, колективно – групове навчання, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань); психотренінг (тренінг уваги, уяви, пам'яті, «Пізнай себе», «Пізнай свої здібності», «Твоя воля», «Твій характер») тощо
6	Н. Волкова [2; 335] виділяє 12 типів нестандартних уроків	Уроки змістовної спрямованості; уроки на інтегративній основі; міжпредметні; уроки-змагання; уроки суспільного огляду знань; уроки комунікативної спрямованості; театралізовані; дослідження; уроки з різновіковим складом учнів; ділові, рольові ігри; драматизації; психотренінги

Деякі форми нестандартних уроків доцільно використовувати при вивченні шкільного курсу географії, з огляду на змістове наповнення курсів. *Урок-лекцію* краще використовувати у 10-11 класах, де подається великий об'єм інформації.

Під час уроку-лекції запам'ятовування нового матеріалу є основною роботою учнів, це вимагає повної зосередженості. Важливо розбити матеріал на фрагменти, слідкувати за втомлюваністю учнів, не перевантажувати їх записуванням, можливо застосувати систему скорочень слів. Вчителеві постійно слідкувати за інтонацією та емоційністю, оскільки монотонність – ворог запам'ятовування.

Учні ефективно сприймають лекційну начитку доповнену мультимедійними презентаціями, які містять картографічний та візуальний матеріал. Лекції присвячені вивченню окремих країн в 10 класі будуються з однаковою структурою (візитівка країни, фізико-та економіко-географічний потенціал, населення та трудові ресурси, сектори економіки, міжнародні зв'язки) відповідно до якої учні в подальшому можуть біти залучені до створення мультимедійних лекцій за вже відомим алгоритмом, проте з творчою подачею матеріалу (добір відео-, інфографік, ментальних карт чи їх створення).

Урок-твір доцільно використовувати систематизуючи та узагальнюючи знання, для більш конкретної подачі вчителеві можна запропонувати план твору, або ж надати можливість вільного прояву емоцій в тексті, пов'язавши їх із отриманими знаннями з теми. Урок-твір може стати цікавим інструментом для розвитку учнівської креативності та вміння оформлювати свої думки та ідеї на письмі. Варто використовувати групову роботу з оцінкою журі (з числа учнів).

Уроки-турніри та уроки-вікторини використовуються для повторення та узагальнення вивчення картографічного та теоретичного матеріалу: учням потрібно швидко орієнтуватись, знаходячи географічні об'єкти на карті, визначаючи координати, працюючи з місцевим часом, азимутом, вивченими термінами та поняттями. Ця форма роботи більше підходить для дітей 6-9 класів, оскільки вони мають високу змагальну мотивацію. Проте вікторини та турніри вимагають ґрунтовної підготовки – чіткого означення правил, слідкування за їх дотриманням, запобігання дитячим образам та надмірній емоційності. Разом з тим до таких уроків учні залюбки готуються, опановують додаткові джерела інформації.

Урок-суд як вид рольової гри сприяє розвитку комунікативних навичок, вмінню вести діалог аргументуючи думку, дотриманню норм етикету та моральних принципів – не перебиваючи, очікуючи на дозвіл судді тощо. Урок-суд можна застосовувати при вивченні тем «Несприятливі погодні явища», «Екологічні проблеми», «Глобалізація» обираючи «теми» як підсудних, з подальшим пошуком матеріалів – для захисту від адвокатів та обвинувачення від прокуратури. Проте, суд доцільніше проводити в старших класах, коли учні самостійно можуть підготувати і провести судове засідання, а в 8-9 – при завчасній частковій підготовці матеріалів вчителем.

Урок заочна подорож – форма роботи яка може використовуватись у всіх класах вивчення географії, особливо під час дистанційного та змішаного навчання учнів. Даний нестандартний урок варто використовувати в 7 класі – під час вивчення материків та океанів, в 10 класі – під час вивчення країнознавства.

Варіантів проведення таких уроків декілька. Учні самостійно обирають вид транспорту та виконують «підготовчий етап» – обґрунтовують потрібне спорядження, затверджують маршрут, описують ризики, з якими можуть стикнутись під час подорожі, визначають об'єкти, які мають дослідити, а в кінці складають звіт, де оголошують здобуті результати.

Суть іншого варіанту – спонтанна подорож, при вивчення нового материка вчитель організовує роботу у форматі «подорожі» по станціям-темам; при вивченні природно-заповідного фонду тощо.

«Незакінчені речення» дає змогу розвивати зв'язне мовлення та власні висловлювання учнів, порівнювати їх з іншими, відпрацьовувати вміння говорити коротко, по-суті та переконливо. Педагог чітко називає тему, відповідно до якої учні будуть висловлюватися (з використанням уявного «мікрофону»), формулює незакінчене речення та пропонує учням закінчити його. Кожен наступний учасник має розпочати свій виступ із запропонованої формули. До прикладу: «На сьогоднішньому уроці я удосконалив свої вміння...», «На сьогоднішньому уроці найважливішим відкриттям було...», «Життя цієї народності навчило мене...» та ін. [3; 7].

«Метод прес» розвиває критичне мислення та дає змогу сформулювати і озвучити власну позицію, налаштовує учнів на відстоювання своєї думки. Такий урок ефективно застосовувати для вирішення будь-якої морально-етичної проблеми, тому він є незамінним при вивченні тем впливу людини на екосистеми, колонізації та здобуття незалежності країн, перенаселення, війн, нестачі харчів та розкошів. Учні висловлюють свою думку, пояснюють причину такої точки зору, наводять приклади додаткових аргументів на підтримку своєї позиції та формулюють висновки.

Дослідження на сьогодні є частиною програмового матеріалу з географії, учні знайомі з структурою уроків захисту досліджень, вміють самостійно підбирати матеріал та презентувати результати. Мотивуючи учнів до вивчення географії уроки-дослідження потрібно доповнювати нестандартними ситуаціями, як то: серед джерел інформації пропонувати фейкові, неправдиві новини, які учні мають віднайти і спростувати. Для такого виду роботи на просторах Інтернету дуже багато джерел, варто їх зробити частиною навчального матеріалу, таким чином підвищуючи рівень медіаграмотності, й формуючи інформаційну гігієну.

Громадські слухання – урок, який ефективно використовувати під час вивчення теми «Глобальні проблеми людства» та інших тем, що мають різноплановий характер та кілька підходів до розгляду. Наприклад, тема планетарного потепління не сприймається всіма науковцями як глобальна, квот на викид вуглекислого газу дотримуються не всі країни. Таким чином тема ідеально підходить для розгляду у форматі громадських слухань.

Учні мають чітко дотримуватись ролей, серед яких законодавці, групи з особливими інтересами, секретар, відповідальний за регламент. Учні діляться на групи, отримують завдання стосовно предмету слухань, шукають аргументи та докази. Після проведення слухань аналізуються аргументи та озвучується план подальших дій.

Висновки. Нестандартні уроки – поняття досить широке і трактується науковцями по-різному, як і їх класифікація, що є неоднорідною та може включати абсолютно різні класифікаційні одиниці, проте при використанні таких уроків в практиці слід зважати на фізіологічно-вікові та індивідуальні особливості учнів, їх емоційну готовність до активної роботи, що відрізняється від звичної навчально-виховної практики. Підбір нестандартних уроків має бути виваженим, вчитель має чітко розуміти структуру таких уроків, проводити підготовчий етап, за потреби – превентивно готувати учнів. Лише за таких умов нестандартний урок буде ефективним та результативним, таким, що полегшить запам'ятовування та посилить мотивацію. Інноваційні, інтерактивні форми роботи з учнями на уроках географії є, на нашу думку, гармонійною складовою нестандартних уроків, що в свою чергу вимагає подальшої активної уваги з боку педагогів до нестандартного формату навчання.

Література

1. Антипова О., Рум'янцева Д., Паламарчук В. У пошуках нестандартного уроку. *Рад. школа*. 1991. № 1. С. 65-69.
2. Волкова Н. П. Педагогіка. К.: Академія, 2002. 340 с.
3. Дичаківська І. Інноваційні педагогічні технології. К., Академвидав, 2004. 352 с.
4. Кондратенко Г., Рідкоус О. Нестандартні уроки в школі: класифікація, структура, методика застосування. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/861> (дата звернення 10.04.2024)
5. Лухтай Л. Нестандартний урок. *Початкова школа*. 1992. № 3-4. С. 31-32
6. Митник О. Нарис нестандартного уроку. *Початкова школа*. 1997. №12. С. 11–22.
7. Мойсеюк Н. Педагогіка: навч. посіб. К.: Саммит-Книга, 2007. 656 с.
8. Пальчевський С. Педагогіка: Навч. посіб. К.: Каравела, 2007. 576 с.
9. Підласий І. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. 616 с.
10. Щенев В. Класифікація уроків географії нетрадиційної форми. *Географія в школі*. 1999. №. 2. С. 33-35.

Summary

Panasiura H., Artemenko R. **Non-standard Geography Lesson: Classification, Method of Application.**

In a modern school, lessons for students should be interesting and exciting. Due to the war and diseases, students are forced to study remotely. Distance learning makes the process uninteresting. This problem can be solved with non-standard lessons. However, teachers do not have the same opinion regarding the classification of non-standard lessons. Therefore, there is a problem that needs to be studied by teachers. Lessons that differ in their non-traditional approach should be created in accordance with the psychology and age characteristics of students.

Keywords: non-standard lesson, pedagogical technology, lecture, business games, lesson-work, lesson-tournament, lesson-travel.

УДК 373.5.016:91]:004.777:001.895

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10975628>

Глущенко А.О., Король О.М.

ВИКОРИСТАННЯ GOOGLE EARTH PRO ЯК КЛЮЧОВОГО ІНСТРУМЕНТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ В ШКІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЧНІЙ ОСВІТІ

У сучасному світі, де технології розвиваються стрімкими темпами, освітній процес також переживає значні зміни. Цифрові технології стають невід'ємною частиною навчального середовища, відкриваючи нові можливості для вчителів та учнів. Особливо це стосується шкільної географії, де використання інноваційних інструментів може значно підвищити ефективність навчання та зробити процес більш захоплюючим та взаємодійним.

Цифрові технології на уроках географії відкривають широкі перспективи для вивчення світу. З їх допомогою можна здійснювати віртуальні подорожі до найвіддаленіших куточків планети, використовувати інтерактивні карти та глобуси, створювати проекти, що демонструють географічні процеси та явища в реальному часі. Використання інструментів ресурсу Google Earth Pro дає змогу глибше зануритися в предмет, розвиває критичне мислення та аналітичні навички учнів, дозволяючи їм не просто спостерігати, а й аналізувати та робити висновки.

Освітній процес, збагачений цифровими технологіями, стимулює інтерес до вивчення географії, робить навчання більш актуальним та привабливим для покоління, яке виросло в цифрову еру. В цій статті ми розглянемо, як цифрові технології трансформують навчання географії в школі, а саме акцентуємо увагу на використанні ресурсу Google Earth Pro та обговорюємо його потенціал у забезпеченні більш ефективного та мотивуючого навчального досвіду.

Ключові слова: цифрові технології в освіті, уроки географії, Google Earth Pro.

© Глущенко А.О., Король О.М., 2024.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License
Article Info: Received: December 30, 2023;
Final revision: March 18, 2024; Accepted: April 5, 2024.